

Akılclı İlaç Kullanımının Yaygınlaştırılmasında Tıp Fakültelerinde Eğitim Faaliyetleri

Dr. Burç Aydın, Prof. Dr. Ayşe Gelal

Dokuz Eylöl Üniversitesi Tıp Faköltesi Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı, İzmir

Akılclı ilaç kullanımı, “hastaların klinik ihtiyaçlarına uygun ilaçları, kişisel gereksinimlerini karşılayan dozlarda, yeterli bir süre boyunca, kendilerine ve topluma en az maliyet ile kullanmaları” olarak tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tahminlerine göre tüm ilaçların yarısından fazlası uygunsuz kullanılmaktadır. Türkiye’deki bulgular, bu tahminin ölkemiz için de geğerli olduğunu göstermektedir. Dünyada ilaç harcamalarına ayrılan paranın 900 milyar Amerikan dolarına yakın olduğu düşünöldüğünde, uygunsuz, bir başka deyişle akılclı olmayan, ilaç kullanımının mali boyutu ortaya çıkmaktadır. Yanlış şekilde harcanan paranın yanında akılclı olmayan ilaç kullanımı; etkisiz tedavi, advers ilaç etkisinde artış, antibiyotiklere direnç gelişimi ve ilaç stoklarında azalma gibi sonuçlar da doğurmaktadır. Akılclı olmayan ilaç kullanımının sık görölen örnekleri ise gereksiz ve uygunsuz ilaç reçeteleme, polifarmasi, uygun olmayan antibiyotik kullanımı, oral alım mümkün iken parenteral yolların tercih edilmesi, hastaların tedaviye uymaması ve kendi kendilerini ilaçla tedavi çabalarıdır. İlaç hataları, hasta güvenliğini etkileyen olayların ikinci sıradaki en sık nedenidir. Bunun da en önemli komponenti reçete yazım hatalarıdır. Hekimlerin bu konudaki yetersiz eğitimi, yapılan hatalar ile ilgili yetersiz farkındalık ve bu için öneminin yeterince farkına varılmaması en önemli sebepler arasındadır. Veriler, bilgiye dayalı hataların önemini ve mezuniyet öncesi veya mezuniyet sonrası eğitim düzeyinde bunun ele alınabileceğini vurgulamaktadır. İlaç kullanımındaki sorunları ortadan kaldırmak ve “akılclı ilaç kullanımı”nı yaygınlaştırmak için DSÖ tarafından da çeşitli öneriler sunulmuştur. Mezuniyet öncesi ve sonrası tıp eğitimine yönelik öneriler bunların arasındadır. Benzer öneriler, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi tarafından gerçekteştirilen bir çalıştayda da dile getirilmiştir.

Akılcı ilaç kullanımı eğitimi, ilacı topluma sunan tüm sağlık çalışanlarına doğru tutum ve davranışların kazandırılması için özel bir öneme sahiptir.

Çalışmalar, hastanelerde yapılan reçeteleme hatalarının %90'ından yeni mezun hekimlerin sorumlu olduğunu göstermektedir. Tıp fakültesi öğrencileri ve yeni mezun hekimlerin çoğunluğu ise ilaç kullanımı konusunda yeterli eğitim alamadıklarını bildirmişlerdir. Hastanelerdeki reçetelerin çoğunun genç hekimler tarafından yazılması ve erken dönemde yapılan eğitim müdahalesinin kariyerin ileri döneminde yapılan eğitimlere nazaran daha etkin ve verimli olması, tıp fakültesi öğrencilerinin ve genç hekimlerin eğitimleri üzerine odaklanmanın önemini vurgulamaktadır. Bu noktadan hareketle, dünyada ve ülkemizde akılcı ilaç kullanımının eğitim müfredatına dahil edilmesi giderek tercih edilen bir yaklaşım olmuştur. Akılcı ilaç kullanımı eğitiminin sonuçlarının incelendiği çalışmalarda, DSÖ İyi Reçete Yazma Rehberi'ne dayalı yöntemin en fazla kullanılan yöntem olduğu görülmüştür. DSÖ'nün İyi Reçete Yazma Rehberi'nde öğrencilerden özel durumlar için etkililik, güvenilirlik, uygunluk ve maliyet açısından ilaçları sistematik değerlendirmeleri teorik yaklaşımların yanı sıra yazılı senaryo olgular üzerinden uygun ilaç seçme, reçete yazma ve izlem yapmaları beklenmektedir. Kontrol grubu ile karşılaştırıldığında DSÖ'nün İyi Reçete Yazma Rehberi çeşitli uluslardan tıp fakültelerinde ve farklı sınıflardan öğrencilerde olumlu sonuç vermiştir. Eğitimden birkaç ay sonra benzer senaryolar kullanıldığında öğrencilerin akılcı ilaç kullanımı süreçleri ile ilgili bilgilerinin korunduğu ayrıca bu becerinin farklı hastalıklara da uygulanabildiği gösterilmiştir. Ancak bu çalışmalarda değerlendirmelerin daha çok yazılı senaryolar ile ve sadece birkaç hastalık üzerinden yapılması ve simüle ortam kullanılması üzerinde durulması gereken kısıtlılıklardır.

Ülkemizde, 2007 yılı verileri ışığında, tıp fakültesi farmakoloji anabilim dallarının yaklaşık %70'inde akılcı ilaç kullanımı eğitimi verilmektedir. Eğitimde, çok büyük oranda "probleme

dayalı” model kullanılmaktadır. Bu eğitim dördüncü, beşinci veya altıncı sınıf müfredatında kendine yer bulmaktadır. Türkiye’de farklı üniversitelerde yapılan çalışmalar verilen eğitimin, akılcı ilaç kullanımı ve reçete yazma bilgi ve becerilerine olumlu yönde etki ettiğini göstermektedir. Benzer sonuçlar pratisyen hekimlere ve dış hekimlerine yönelik eğitimlerde de gözlenmiştir. Eğitimlerin bir başka katkısı ise katılımcıların özgüvenlerinde yarattığı artıştır.

Reçeteleme ve tedavi protokolleri bir hekimin klinik yaşamında en fazla değişen yaklaşımlardır ve hekim bu değişiklikleri meslek yaşamında takip etmeli, bilgi ve becerilerini güncelleyebilmek için zaman ayırmalıdır. Bunun için sürekli eğitim, bültenler, geri bildirimler ve denetim destekleyici olacaktır. Alternatif ve giderek popüler olan yaklaşım da e-öğrenme paketleri ile bu eğitimin desteklenmesidir. E-öğrenme paketlerinin avantajı öğrenci için zaman kısıtlılığına neden olmaması, aynı zamanda mezuniyet sonrasında da kullanılabilmesidir. Ancak bu eğitim yönteminin etkililiği için veriler henüz kısıtlıdır.

Akılcı ilaç kullanımı konusunda dünyada ve ülkemizde belli bir yol alınsa da sorunların tamamen ortadan kaldırıldığından bahsedilemez. Bu nedenle, tıp fakülteleri ve diğer sağlık okullarında akılcı ilaç kullanımına yönelik eğitimin önemi vurgulanmaya devam edilmeli, kazanılan tutum ve davranışların korunması için gerekli idari düzenlemeler üzerinde de çalışılmalıdır.

*Bu yazı, 21. Ulusal Farmakoloji Kongresi’nde Dr. Ayşe Gelal’in yaptığı sunumdan ve yazarlar tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi’ne gönderilen bir derlemeden özetlenerek hazırlanmıştır.

Kaynaklar

1. Lu Y, Hernandez P, Abegunde D, Edejer T. The world medicines situation 2011. Medicine expenditures. Third edition. World Health Organization, Geneva 2011.
2. World Health Organization. WHO Policy perspectives on medicines. Promoting rational use of medicines: core components. Geneva, Sep 2002.
3. Le Grand A, Hogerzeil HV, Haaijer-Ruskamp FM. Intervention research in rational use of drugs: a review. Health Policy and Planning 1999; 14(2): 89-102.
4. World Health Organization. Antimicrobial resistance: a threat to global health security. Rational use of medicines by prescribers and patients, Apr 2005; A58/14.
5. T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü. Sonuç raporu. Akılcı ilaç kullanımı çalıştayı. 22-23 Aralık 2006, Ankara, Ocak 2007.
6. World Health Organization. Progress in the rational use of medicines, Mar 2007; A60/24.
7. Likic R, Maxwell SR. Prevention of medication errors: teaching and training. British Journal of Clinical Pharmacology 2009; 67: 656–661
8. Heaton A, Webb DJ, Maxwell SR. Undergraduate preparation for prescribing: the views of 2413 UK medical students and recent graduates. British Journal of Clinical Pharmacology 2008; 66(1): 128-134.
9. Ross S, Loke YK. Do educational interventions improve prescribing by medical students and junior doctors? A systematic review. British Journal of Clinical Pharmacology 2009; 67(6): 662–670.
10. Akıcı A, Gelal A, Erenmemişoğlu A, Melli M, Babaoğlu M, Oktay Ş. Akılcı ilaç kullanımı eğitimi uygulama sürecinde Türkiye'deki tıp fakültelerinde farmakoloji anabilim dallarının durumunun incelenmesi. Tıp Eğitimi Dünyası 2011; 29: 11-20.

11. Hocoğlu N, Güven H, Gidener S ve ark. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerinin akılcı ilaç kullanım becerileri üzerine akılcı ilaç kullanım kursunun kısa dönem etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2011; 25(1): 15-24.
12. Akici A, Gören MZ, Aypak C et al. Prescription audit adjunct to rational pharmacotherapy education improves prescribing skills of medical students. European Journal of Clinical Pharmacology 2005; 61: 643–650.
13. Guney Z, Uluoglu C, Yucel B, Coskun O. The impact of rational pharmacotherapy training reinforced via prescription audit on the prescribing skills of fifth-year medical students. International Journal of Clinical Pharmacology and Therapeutics 2009; 47(11): 671-678.
14. Sılan C. Dönem IV ve V öğrencilerine uygulanan akılcı ilaç seçimi ve kullanımını eğitime ilişkin 6 yıllık sonuçlar. 21. Ulusal Farmakoloji Kongresi. Kongre Kitabı 2011: 378.
15. Akici A, Kalaça S, Ugurlu MU et al. Impact of a short postgraduate course in rational pharmacotherapy for general practitioners. British Journal of Clinical Pharmacology 2003; 57(3): 310–321.
16. Akici A, Kalaça S, Gören MZ et al. Comparison of rational pharmacotherapy decision-making competence of general practitioners with intern doctors. European Journal of Clinical Pharmacology 2004; 60: 75–82.
17. Öcek Z, Sahin H, Baksi G et al. Development of a rational antibiotic usage course for dentists. European Journal of Dental Education 2008; 12: 41–47.